

Hampadrongurinn og skuggin

JÓGVAN ISAKSEN

Birgit Arge:
Sundur og saman.
Ungdómskaldsøga.
Bókadeild Føroya
Lærarafelags 1997,
105 s.

»Tað var tvískinningur í sinni Tístrams«. Soleiðis leggur stuttsøgan »Maður kemur aftur at húsum« hjá Martini Joensen fyri, og hon heldur fram: »Á sjónum var hann eitt satt Guds barn«. Men so titt og knapt sum Tístram setir fótin á land, umskiftist hann: »Tá var tað, sum kom ein illur andi at bølsta í honum, og eingla-flokkurin flyddi«. Eitt sindur fyrakantað kanst tú siga, at Tístram ikki megnar at sameina tað kvinnuliga og tað mansliga, land og hav, og tí er honum ikki liv lag-að.

Skaldsøgan »Sundur og

saman« eftir Birgit Arge kundi lagt fyri á líknandi hátt: »Tað var tvískinningur í sinni Niklasar«, men hvørki framhald ella endi eru sum í søguni hjá Martini Joensen. Klovningurin hjá Niklasi speglast ikki á sama máta í umhvørvinum, og hann kann tiskil ikki sum Tístram leita sær fríðskjól á havinum.

»Sundur og saman« sigur frá einum vikuskifti í lívinum hjá tí okkurt um fjúrtan ára gamla dronginum Niklasi. Hann gongur í kommunuskúlanum í Havn, hevur lítið samband við javnaldrarnar og er eitt sindur skotin í floksfelaganum Anniku. Heima hjá Niklasi er mammann, sum gongur heima, pápin, sum er banka-maður og so tær yngri systurnar upp á fimm og tvey.

Líka frá søgubyrjan gerst tað greitt, at mammann er um: at kvaða ikki bara sonin, men alt húskið í umsorgan og beinasemi. Hon hevur annars altíð arbeitt úti, men tá ið tvey fingur litlusystur »vildi hon taka sær av familjuni sum ein ordilg kona og mamma og ikki forsøma tvey longur«. Tað er bara tað, at

familjan vil hava hana til arbeiðis, so tvey kunnu sleppa at bliva forsømd.

Niklas hevur ein fylgisneyta, ið eitur Símun. Hesin er herviligur at gera beistagerðir og roynir í heilum at draga Niklas uppí. Niklas kennir seg onkursvegna hótta av Símuni, og vil vera við, at hesin amast ov nógv upp á hann. Tá ið teir fylgjast, gongur Símun í takt, men hvussu Niklas so roynir at bróta taktina, so fylgir Símun við.

Lesarin fær rættiliga tíðliga varhugan av, at hetta við Niklasi og Símuni ikki er, sum tað eigur at vera millum tveir dreingir. Men Birgit Arge sigur søguna so snildisliga, at lesarin ein fittan tein er í iva um, hvussu hetta hongur saman. Sum frálíður gerst tað greitt, at Niklas og Símun eru sami persónur, og eftir fleiri ábendingar verður tað beinleiðis orðað.

Niklas er tann fitti drongur, sum hóast hann illneitast innantann, ger sum mammann vil. Heima skal alt vera so pent, har má einki ljótt koma fyri, og úrslitið er, at somikið meira av øll-

um tí, sum verður hildið niðri brýtur sær leið, tá ið Niklas er uttandura. Tá ið hann er Símun.

Hinvegin hevur Niklas brúk fyri Símuni, tí hann dugir tað, sum Niklas ikki dugir. Símun torir væl og er bæði frekur og stuttligur. Niklas er introvertur, meðan Símun er extrovertur. Hvørin dugir at laga seg eftir umstøðunum, men tá ið Niklas og Símun gerast Niklas Símun, tá er viðvent í holuni.

Bjargingin eitur Annika, og henni dárar báðar tveir ella beinari: tá ið teir eru ein. Drongurin í kynsbúningaraldrinum kemur í samband við tað kvinnuliga – mótsatt Tístrami – og gerst ein heilur maður. Og tá ið hann á seinastu síðu er ávegis heim til Anniku at arbeiða við einari skúlauppgávu, er hann á kósini: »Beint fram gekk Niklas Símun. Við ørmumum sveiggandi við líðina. Hann skundaði sær. Niðan-eftr. Niðaneftr. Lesarin hevur hug at halda, at tað ljóðar, sum Niklas Símun er ávegis til himmiríkið.

Í søguni »Skuggin« hjá H. C. Andersen ger skuggin seg

leysan av harranum og livir sítt egna lív. Seinni tekur hann yvir og ger harran til skugga og seg sjálvan til harran. Harrin í søguni er ein lærður maður, ein hampamaður, men veruleikin er ikki bara hampiligur, og dugir tú ikki at sannkenna hetta, verður tað ein galin endi. Í søguni hjá H. C. Andersen vil harrin ikki kennast við sína skuggasíðu, og úrslitið er, at skuggin giftist prinsessuni, og harrin verður avrættaður. Tann lærði harrin dugdi ikki at sameina tað vakra og tað døkka, og tessvegna verður hann týndur.

Niklas hevur eisini eina døkka síðu, Símun, sum roynir at taka yvir, men óbeinleiðis stuðlaður av Anniku, víðurkennir hann hendan partin av sær sjálvum og gerst Niklas Símun.

Hetta sama vikuskiftið verða víðurskiftini millum foreldrin eisini eitt sindur frægari enn í langa tíð, men við søgulok eru trupulleikarnir minni enn so av. At mammann er heimagangandi verður í fyrstu syftu lýst negativt, og tað er púra greitt, at mammann kann vera

ein plága fyri mann og son. Hinvegin heldur Annika, at Niklas er heppin at hava mammuna við hús, og tað fær Niklas at endurskoða sína meting av mammuni. Kortini bara fyri ein part. Um tað er bara ringt, at mammann gongur heima ella kanska eisini eitt sindur gott, letur hævundurin hanga í leysari luft. Ivaleyst er tað eisini stóðan hjá teimum flestu av okkum. Á annan bógvin eru tað ikki mong sum halda, at annar hjúnafelagin skal vera við hús allatiðina – tað vil í næstan øllum førum sjáa kvinnan. Á hin bógvin er tað ikki serliga stuttligt hjá børnun, at foreldrin næstan aldri eru við hús.

»Sundur og saman« er skrivað eftir tí kenda mynsturinum: ungur drongur í kynsbúningaraldrinum hevur ilt við at fóta sær, men tá ið ein fitt genta kemur upp í leikin, kemur hann aftur á beint. Tað skal tó sigast, at hóast tað lítið krøvvaða mynstrið, so riggar skaldsøgan, tí hon er somikið væl gjørd.

Lív og levnaður á Argjum og í Havn

JÓGVAN ISAKSEN

Sólrun Michelsen:
Argjafrensar.
146 síður við myndum
eftir Beintu Johannesen
og Útløgukattar.
123 síður.
Báðar eru givnar út av
Bókadeild Føroya Lær-
arafelags í ávíkavist
1994 og 1996.

»Argjafrensar« eftir Sólrun Michelsen er sett saman av smásøgum og hendinum eftir uppvøkstrinum hjá systkjønnum Onnu og Jákupi. Tíðarskeiðið er 50ini, og bygdin er Argir. Hetta var eitt mundi, tá ið barnagardar vóru rárir, bilarnir sum lund á jólanátt, og børnini sluppu tí at liva og láta, næstan sum teimum

lysti. Í mangar mátar eitt himmalskt skeið at vaksa upp.

Bakskynið var kortini dapurt. Sjóvinnubankin fór á heysin í 1952, árin aftan á vóru aðalverkføll, virkir fóru av knóranum, fólk mistu hús og heim, og pengar vóru als eingir. Samfelagið tóktist at standa stilt í fleiri ár, til gongd aftur kom á seinnu hálvt av 50unum.

At pengarnir ikki eru nógvir, merkir lesarin, men annars ger kreppan ikki nógv vart við seg í frásagnunum hjá Onnu. Hon er tað, sum sigur frá og er alter ego hjá hævundinum. Tann næstan javngamli beiggin, Jákup, er henni kortini so at siga altíð undir líð. Vaksnamanaheimurin og barnaheimurin bera bara við hvønn annan av og á og ganga annars sína parallellu leið.

Tey einstøku brotin eru nettupp støk brot og ikki samansjóðaði til eina meðvitna heild, sum t.d. »Tornið á heimsins enda« hjá

Williami Heinesen. Lesarin hoyrir um alsýns spøl, kráku- og skurapisur, um jólahald og *hjemmelavara* á nýggjárinum og mangt, mangt annað. Einahelst Jákup kemur sær tíðum í óføri, men hann dugir samstundis óvanliga væl at lofta sær. Einaferð, tvey eru og ferðast hjá eina mostur í Sundalagnum, kemur ein tarvur eftir börnunum, men Jákup steðgar tarvinum við at skjóta eftir honum við sleingubysru.

Hóast søgurnar ikki gera eina heild, og tí lætt kundu kenst lesaranum at flákra í allar ættir, so fortelur Sólrun Michelsen so sjarmerandi, at undirritaði læt seg tøla. Og eg ivist ikki í, at børn halda tað vera stuttligt at hoyra og lesa hesar frásagnir frá barnárum í 50-unum.

Good night Irene

»Útløgukattar« er framhald av »Argjafrensarum« – og kortini ikki. Bøkurnar eru nevniliga rættliga ólík-

ar. »Argjafrensar« var ætlað børnum, »Útløgukattar« er ungdomsbók. »Argjafrensar« var ikki søgd í einari eyðsæðari tíðarvøld – tú kanst saktans byta tvey flestu brotin um, uttan at tað nerver heildina – »Útløgukattar« fer fram í tíðarvøld, har fráløgukvinnan eldist og tilvitskan veksur.

Anna sigur frá sum áður, og Jákup, sum siglir við farmaskipi, ger vart við seg í brøvum til systirina. Men Anna er her rættur hævundurpersónur, og lesarin fylgir henni bæði í frásøgn sum í tí undanfarna bókini, og í dagbóksbrotnum, har teir innastu tankarnir verða orðaðir.

Anna fer at ganga í realskúla í Havn, og verður nú hvønn dag noyð at fara úr tí tryggja umhvørvinum á Argjum til skúlan í tí ótryggu Havnini. Floksfelagarnir eru í fyrstuni ikki serliga vinarliga sinnaðir imóti einum bygdarfrelli – og so er tað danski skúlastjórinn. Hon er ikki mjúk at strúka.

Hævundurin dugir væl at fáa fram ræðsluna hjá næminginum fyri skúlastjóranum, sum »kommanderar og deilir inn á lærarar og næmingar, hvørt um annað«. Men eisini, at tað finst ein riva í tí ræðandi brynjunni. Rivan kemur til sjóndar, tá ið skúlastjórinn tárandi lesur »Terje Vigen« fyri næmingunum, og eftir hetta ræðist Anna ikki hesa kvinnuna líka illa.

Anna er á einum vegamóti. Hon er bæði barn og ávegis inn í eina nýggja ørkymlandi, men spennandi verð. Øðrumegin stendur hon upptøkuroynd í einum klubba á la Tom Sawyer, og hinumegin hevur hon staðið upptøkuroyndina til realskúlan. Báðir heimastakast í henni, men spakuliga tekur tann nýggi yvir.

Sum frá líður trívist hon at ganga í realskúla, spælir hondbólt, fær vinkonur og fer at ganga í dans. Fyri okkum, sum vuku upp um sama mundið sum hævundurin, eru lýsingarnar sum at

verða flutt aftur í tíðina. Vit kenna okkum aftur í frásøgnini og kenslurnar kvaklast við. Vit siggja skúlan fyri okkum, lærarar, kondittaríð, dansihølini og orkestrini.

Tá ið skaldsøgan er av, hevur Anna eisini roynt at vera ólukkuliga forelskað og at sleppa burtur úr tí. Hon gleðir seg til at beiggin skal koma heim og at fara til Íslands við hondbóltsliðnum. Hóast hon á ein hátt leingist aftur til barnadriin, sum hon minnst sum stuttlig og spennandi, er seinastu orðini: »samanumtikið er alt kanska ikki so galið«. Anna er komin til sættis við tað, hon kortini ikki sleppur undan.

Bøkurnar báðar eru rættiliga ymiskar, og hævundurin er greidliga mentur frá fyrstu bókini til seinnu, men bæði »Argjafrensar« og »Útløgukattar« eru ein fragd at lesa.